

ZNACZENIE EDUKACJI DLA ROZWOJU CZŁOWIEKA DOROSŁEGO

Adam Niemczyński*
Instytut Spraw Publicznych
Uniwersytet Jagielloński

THE ROLE OF EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF ADULTS

Summary. This article presents the meaning of education for the development of adults. It points at sources of education such as studies, family and various kinds of activities. The author also pays attention to the meaning of psychological prophylaxis and prevention, which may assist the development of e.g. social susceptibility and cognitive competencies.

Znaczenie edukacji dla rozwoju człowieka dorosłego nie jest mniejsze niż jej doniosłość w okresach dzieciństwa i młodości. Zmienia się wszakże i rodzaj cykli edukacyjnych, i rodzaj aktywności życiowej, i położenie człowieka w przestrzeni zadań rozwojowych. Te zmiany powodują, że czas życia dorosłego jako czas rozwoju i naszego kształtowania się jest czasem, w którym bodaj czy nie większej wagi nabiera edukacja – edukacja człowieka dorosłego. Zaczyna się ona od studiów wyższych jako pierwszej i źródłowej dla innych form edukacji w dorosłości. Następnie ‘uniwersytetami’ stają się rodzina, praca, aktywność społeczna, publiczna, rekreacyjna. W późniejszych latach życia wraca człowiek współczesny do edukacji na Uniwersytecie Trzeciego Wieku, instytucji kształcącej, która powstała w naszych czasach i obok psychoterapii może być kiedyś uznana za głęboko humanistyczną zdobycz XX wieku.

We wczesnej dorosłości, coraz większa część populacji młodych dorosłych kształci się w szkołach wyższych. *Moratorium*, jakie od społeczeństwa otrzymują studenci stwarza możliwość zbudowania przez nich bogatej w treść intelektualną i aksjologiczną tożsamości i zaangażowania się przy wchodzeniu w życie dorosłe po stronie godnych człowieka związków międzyludzkich zarówno w bardziej intymnych sferach życia, jak i w dziedzinach bardziej publicznych. Doświadczenie z pacjentami akademickich poradni zdrowia psychicznego przynosi olbrzymią ilość sugestii praktycznych co do tego, czego młodzi dorośli powinni się nauczyć zarówno w sferze interpersonalnej, jak i osobistej samokontroli i panowania nad własnym studiowaniem, aby bez szwanku na zdrowiu psychicznym mogli przystosować się do wymogów życia i studiów akademickich, a także nabyli umiejętności

---

* Adres do korespondencji: Adam Niemczyński, Instytut Spraw Publicznych, ul. Rynek Główny 8, 31-042 Kraków, e-mail: upniemcz@cyf-kr.edu.pl

poprowadzenia godnie swoich spraw do podjęcia pracy zawodowej po studiach, założenia rodziny, utrzymywania więzi z szerszym kręgiem spraw publicznych. Istnieje pilna potrzeba działań praktycznych na rzecz ożywienia treści społecznej i humanistycznej życia studenckiego oraz wzbogacenia kształcenia w wyższych uczelniach przez treści i formy aktywności rozwijające empatyczne, altruistyczne i prospołeczne wrażliwości, nastawienia i umiejętności postępowania młodych dorosłych. Doradzanie psychologiczne tym, którzy zarządzają wyższymi uczelniami na różnych szczeblach wewnątrzuczelnianych i pozauczelnianych w systemie szkolnictwa wyższego jest więc więcej niż pilną potrzebą społeczną.

Uczenie się z własnego doświadczenia poprzez umiejętne poddanie go refleksji własnej to cecha, której nabycie zwłaszcza w dziedzinie pracy zawodowej i działalności publicznej jest ze wszech miar pożądane. Ważne jest wszakże przy tym, czy uczymy się wycofywać i ograniczać ekspresję osobistych walorów, postępując mądrze w obronie własnej tożsamości, ale też czy uczymy się śmiałości twórczych rozwiązań i umiejętności wprowadzenia ich w życie własne oraz życie społeczności nam najbliższych. Budowanie tych umiejętności wymaga szczególnej troski edukacyjnej, a psycholog ma tutaj duże pole do popisu wciąż czekające na zagospodarowanie pomimo tego, że wiele już na nim psychologowie poczynili. Dorobek w tym przypadku znajduje się wśród psychologów rodziny, pracy i poradnictwa zawodowego, a także sądownictwa i penitencjarnych instytucji, sportu, rekreacji, turystyki i czasu wolnego oraz konsumpcji dóbr wszelakich. Olbrzymia siła kształcąca wrażliwość, umysł, motywacje i charakter człowieka, jaka nas urabia w tych wszystkich sferach naszego życia domaga się jeszcze większej uwagi psychologów rozwoju człowieka dorosłego, którzy zresztą już teraz mogą służyć praktycznie swoją wiedzą dla kształcenia uczuć, pragnień i charakteru ludzi dorosłych.

Jakość życia wspólnego w różnych grupach społecznych stanowi szczególnie pilne wyzwanie dla psychologów, w tym dla psychologów rozwoju człowieka dorosłego. Istnieje w tej sferze dostatecznie duży zasób wiedzy zgromadzonej na różnych polach szeroko rozumianej psychologii społecznej, a także licząca się praktyka rozmaitych treningów interpersonalnych, komunikowania się, asertywności, negocjacji itp. Mniej popularne, ale niemniej potrzebne są teorie i związana z nimi praktyczna wiedza psychologiczna, odnoszące się do rozwoju społeczności tworzących instytucje, organizacje, wspólnoty lokalne. Mają one bezpośrednio edukacyjne znaczenie, jak – na przykład – edukacja społeczno-moralna poprzez tworzenie wspólnoty sprawiedliwości, opracowana i wypróbowana przez Lawrence'a Kohlberga i jego współpracowników (ang. *just community approach to social-moral education*).

Człowiek jest istotą społeczną, ekonomiczną, polityczną, a formy życia wspólnego, jakie tworzy i rozwija wyrażają i realizują jego prospołeczne zasoby, ale też mogą ulegać wypaczeniom i nadużyciom. Praktyczne pytanie o to, jak im zapobiegać ma istotny wymiar psychologiczny zarówno w określeniu, jak i prowadzeniu w stosownych formach edukacji prospołecznej, proekonomicznej i propolitycznej ludzi dorosłych. Wyłączenie z procesu politycznego w społeczeństwie domaga się interwencji psychoedukacyjnej i zastosowania dla rozwoju społeczności oraz indywidualnych osób ją tworzących psychologicznej wiedzy o politycznym wyłączeniu i o rozwoju człowieka w jego politycznych zdolnościach umysłu i wrażliwości na kondycję polityczną indywidualnych osób i grup społecznych. Podobnie się rzeczy mają z położeniem ekonomicznym, a także socjalnym. Niewydolności społecz-

nej, ekonomicznej, politycznej osób i grup można zapobiegać, tworząc stosowne programy edukacyjne nastawione na rozwój indywidualnych i zbiorowych zdolności do życia godnego ludzi. Wiedza i umiejętności psychologów są pod tym względem o wiele zasobniejsze niż to, co stosuje się w praktyce.

Na szczególną uwagę zasługuje pomoc psychologiczna, która wspomaga uczenie się dobrych wyborów życiowych czy to w sferze bliskich, intymnych związków interpersonalnych, takich jak małżeństwo, rodzina, przyjaźń, czy też w sferze aktywności zawodowej. Więcej psycholog daje ludziom w tej pierwszej dziedzinie, co nie znaczy, że daje już wystarczająco wiele lub tyle, na ile pozwala mu jego profesjonalna wiedza. Umożliwia ona bowiem o wiele pełniejsze i głębsze zatroszczenie się o dobry stan rzeczy w związkach interpersonalnych. Na przykład, jednym z nie w pełni jeszcze wykorzystanych źródeł wspomagania psychologicznego więzi społecznej osób pozostaje wiedza o wartościach, ideach i ideałach jako kluczowych zupełnie motywacjach dla rozwoju związków przyjaźni, małżeństwa, rodzicielstwa itp.

Mniej, chociaż już od pewnego czasu coraz więcej dać może wiedza psychologiczna o rozwoju człowieka w dziedzinie aktywności zawodowej. Zdobywa sobie ona należne jej miejsce w psychologii pracy, ergonomii, wyboru zawodu i znalezieniu się na rynku pracy, towarów i usług. Humanistyczne nastawienie psychologii pracy znajduje tradycyjnie swój wyraz w trosce o bezpieczeństwo pracy, dopasowanie pomiędzy cechami osobowościowymi pracownika a miejscem i charakterem jego pracy, stresem w organizacjach itp. Ta wiedza ma istotne praktyczne znaczenie również z punktu widzenia szans i zagrożeń dla rozwoju człowieka dorosłego, jakie płyną z tych źródeł.

Istnieje również dziedzina badań i dociekań, która w jeszcze większym stopniu dostarcza możliwości wspomagania rozwoju człowieka dorosłego w kontekście jego pracy zawodowej, poczynając od wejścia do zawodu zazwyczaj we wczesnej dorosłości. Niebagatelne znaczenie ma na tym polu relacja pomiędzy osobą, jej strukturą zdolności, dążeń, systemem wartości a rolą zawodową o określonej treści społeczno-kulturowej. Takie zawody o bogatej treści społeczno-kulturowej, jak lekarz, nauczyciel czy prawnik powołane są do tego, aby zadbać o swoiste dobro w życiu społecznym, takie jak zdrowie pacjentów, edukacja uczniów i studentów, ochrona praw obywateli. Każdy inny zawód zresztą dostarcza swoim odbiorcom zaspokojenia ich potrzeb, chociaż może nie tak żywotnych i doniosłych, jak zdrowie, edukacja i ochrona prawna.

Otóż, zawodową rolę – na przykład – lekarza wykonać może osoba spełniająca dwa warunki. Dysponować musi odpowiednią wiedzą i umiejętnością, którą tylko lekarz dysponuje oraz troszczyć się o zdrowie pacjenta jako dobro najwyższe w polu swoich działań zawodowych. Określenie odpowiedniej wiedzy oraz interpretacja zdrowia jako wartości są zazwyczaj różne w różnych kontekstach społecznych, kulturowych, historycznych. Są one wszakże zawsze określonym zasobem wiedzy i umiejętności lekarskiej oraz określonym rozumieniem zdrowia jako dobrostanu pacjenta – przedmiotu – najwyższej troski lekarza. *Mutatis mutandis*, to samo powiedzieć trzeba o nauczycielu i prawniku. Ich wiedza czy to o tym, jak zadbać o dobro edukacyjne ucznia lub studenta, czy też o tym, jak zadbać o ochronę praw obywatela nie może się obyć bez wrażliwości na położenie edukacyjne i prawne indywidualnych osób oraz całych grup społecznych, niedostatecznie pod tymi względami objętych profesjonalną troskliwą uwagą.

W kształceniu i rozwoju zawodowym dorosłych szczególnej zatem uwagi domaga się sposób, w jaki wchodzi się w społeczną rolę zawodową i z jakim osobistym zaangażowaniem wypełnia się jej społeczne posłannictwo określone swoistymi dla niej wartościami oraz ideałami. Zależy to od współbrzmienia osobistej struktury dążeń i wartości z przestrzenią, jakiej dostarcza podjęcie zawodowej roli społecznie doniosłej. Rozpoznanie, do czego powołani jesteśmy, w jakich rolach zawodowych wyżyć się mogą nasze najlepsze zdolności, motywacje i preferencje wartości to jeden z największych pożytków, jakie wiedza psychologiczna może nam dostarczyć. Istnieje tej wiedzy już pewien zasób, chociaż niewątpliwie należy dołożyć jeszcze więcej starań o jej powiększenie zarówno w badaniach podstawowych, jak i stosowanych nad rozwojem człowieka dorosłego.

W konkluzji, chciałbym zwrócić uwagę jeszcze na dwie kwestie. Pierwsza z nich to tendencja, jaką my psychologowie mamy do skupiania się na patologii, zaburzeniach, dewiacjach, nieszczęściach i katastrofach. Jest w niej wyraz godnej najwyższego uznania wrażliwości na nieszczęśliwe położenie ludzi w wielu sytuacjach życiowych. Pragnąłbym jednak, abyśmy poświęcili co najmniej tyle samo, o ile nie więcej uwagi i wysiłku w badaniach i praktyce zagadnieniom prewencji i profilaktyki. A w tym celu właśnie skupienie się na rozwoju człowieka, zwłaszcza w jego społecznych możliwościach staje się zupełnie kapitalnym zadaniem. Psychologiczna edukacja w każdym wieku, w tym w wieku dorosłym, wspomagająca rozwój społecznej wrażliwości, emocjonalności, poznawczej kompetencji i sprawności prospołecznego działania wydaje się najlepszym i jedynym w istocie sposobem nowoczesnie pojętej profilaktyki i prewencji.

Druga ze wspomnianych kwestii to kondycja społeczno-moralna naszego zawodu i każdego z nas jako profesjonalisty. Prawdę zawartą w starej maksymie *medice cura te ipsum* powinniśmy odnieść z jeszcze większą troską do samych siebie. Tak zwane grupy Balinta oraz często tak zwane świadczenie superwizji w środowisku psychoterapeutów lub psychologów interwencji kryzysowej albo też inne pokrewne formy wspierania się psychologicznego samych psychologów, ludzi dorosłych przecież, wymagają większej uwagi, rozpowszechnienia i twórczego rozwinięcia nie tylko w różnych działach wyspecjalizowanych psychologii klinicznej, ale też psychologii wychowania i edukacji oraz w różnorodnych zastosowaniach na polu psychologii pracy i psychologii zarządzania. *Etos* dobrej roboty psychologicznej domaga się większej jeszcze niż dotychczas troski o rozwój społeczno-moralnej wrażliwości psychologów, naszego prospołecznego ukierunkowania i altruizmu. Już studia psychologiczne, a następnie staż wprowadzający do zawodu oraz dalszy rozwój zawodowy domagają się naszej większej uwagi pod tym względem, a przecież wiedza, jaką dysponuje w tej mierze psychologia społeczno-moralnego rozwoju człowieka dorosłego ma już w tej chwili nieprzebrane zasoby do wykorzystania praktycznego.